

Dit artikel is een persoonlijke bijdrage van Joke Gils. Zij is lid van het Bijengezondheids Team Brabant, dat valt onder het project [Diagnose Bijenziekten](#) en een onderdeel is van het [honingprogramma 2020-2022](#).

Doodshoofdvlinder: plaag of geen plaag?

Kenmerken

De doodshoofdvlinder is een nachtvlinder van de familie pijlstaarten (*sphingidae*). De naam is afgeleid van de op een schedel lijkende vlek op het borststuk. De vlinder is verder te herkennen aan het relatief grote en dikke lichaam en de klauwtjes aan de poten. Hij bereikt een lichaamslengte van zeven centimeter. De spanwijdte van de vleugels is bijna het dubbele. De voorvleugels zijn aan de bovenzijde bruin gekleurd, de onderzijde van de voorvleugels en de achtervleugels zijn geel van kleur met donkere strepen en vlekken. Bij verstoring maakt de vlinder een hoorbaar piepend geluid. De rups valt op door het groene tot gele lichaam, tot 13 centimeter lang met blauwe tot paarse schuine dwarsstrepen.

Levenswijze

De doodshoofdvlinder hoort thuis in Afrika en trekt in sommige jaren naar het noorden en komt zo in ons land terecht. De vlinder wordt zelfs in Scandinavië waargenomen. Hij is een van de snelst vliegende insecten en kan in korte tijd gigantische afstanden afleggen. De energie hiervoor komt uit de grote hoeveelheid honing die de vlinder op kan nemen. De vrouwtjes leggen hun eitjes op aardappelplanten en op andere nachtschaden zoals doornappel, zegekruid en zwarte nachtschade. In de zomer zijn daarop de grootste rupsen te vinden, die wij in ons land kennen. Zelfs in september komen nog doodshoofdvinders in ons land aan, die meestal korte tijd later aan kou bezwijken. De vlinder is niet in staat zich te handhaven in noordelijke gebieden,¹ de poppen gaan in de winter te gronde.² Dit jaar zijn er in de maand september 28 waarnemingen gemeld bij [waarnemingen.nl](#).³

Plaag of geen plaag?

De doodshoofdvlinder leeft als rups van planten maar eenmaal volwassen eet hij vooral zoetigheden zoals nectar en honing. Op olijfbomen kan de rups zich manifesteren als een plaag.⁴ De vlinder is in staat natuurlijke bijennesten binnen te dringen en daar honing op te nemen zonder door de bijen gedood te worden. Dit omdat de doodshoofdvlinder exact tussen twee raten past en de bijen de kwetsbare vlinderbuik niet bereiken. In bijenkasten wordt de vlinder vaak gedood omdat de raten daarin verder uit elkaar staan. Als de vlinder zich eenmaal in het nest bevindt, negeren de bijen hem. Biologen vermoeden, dat de vlinder chemische stoffen uitscheidt, zodat de bijen de vlinder niet meer kunnen onderscheiden van de bijen.⁵ De doodshoofdvlinder zuigt zich gulzig vol met honing. Bij ons wordt af en toe een vlinder in de raat aangetroffen. In het natuurlijke leefgebied echter kan de vlinder in enorme aantallen voorkomen. In Kaapverdië, een eilandengroep voor de westkust van Afrika, kan de vlinder zo massaal opduiken dat de bijen hen onmogelijk allemaal buiten het nest kunnen houden. De nestingang kan door de vele vlinders worden geblokkeerd. Voor het nest is bij dergelijke massale aantallen vaak een laag dode vlinders aanwezig op de bodem.⁶

Imkers verkleinen daarom het vlieggat.

Het is onvoorstelbaar dat het deze vlinder lukt om zich, tussen de met bijen bezette raten door, een weg te banen naar de cellen met honing/nectar. Heeft hij zich volgetankt, dan zal hij - als er geen obstakels zijn - de bijenkast ongeschonden verlaten. Doordat het volle achterlijf dikker en minder buigzaam is, is het mogelijk dat hij zijn galgenmaal heeft genoten. Als de vliegspleet niet hoger is dan 7 mm, is de kans groot dat de vlinder daar vastloopt en in paniek raakt. Dan raakt hij zijn afweer kwijt en zullen de bijen de vlinder aangevallen en doodsteken. Vervolgens slopen de bijen alle zachte lichaamsdelen en voeren die af. Denk hierbij aan ogen, beharing, de zachte delen van de vleugels en het achterlijf. Wat overblijft wordt geconserveerd met een dun laagje propolis en dit is wat de imker mogelijk aantreft.⁷

Creepy of cultuur?

De doodshoofdvlinder wordt door zijn associatie met de dood gebruikt als symbool in verschillende culturen en in vroegere en moderne producties. John Keats gebruikte de vlinder als metafoor in zijn gedicht *Ode on Melancholy* in 1795. Vincent van Gogh schilderde een vlinder met een doodshoofd, hoewel de vlinder voor de rest sprekend op de grote nachtpauwoog lijkt. Hij vond de vlinder in de tuin van de inrichting in Saint-Rémy-de-Provence waar hij verbleef. De doodshoofdvlinder werd gebruikt in Art Niveau-decoraties, zo er is een mooie vaas van de keramist Klaas Vet. De vlinder speelt een rol in de film *The Silence of the Lambs* en is de titel van een van de boeken van Jan Wolkers. Edgar Allan Poe schreef het korte verhaal *The Sphinx*, dat een ontmoeting beschrijft met de doodshoofdvlinder.

Bronnen:

1. De Vlinderstichting. <https://www.vlinderstichting.nl/vlinders/overzicht-vlinders/details-vlinder/doodshoofdvlinder>.
2. E. Heimans en Jac. P. Thijsse. De levende natuur. Tijdschrift voor natuurvrienden. Amsterdam 1909.
3. <https://waarneming.nl/species/1647/observations/>
4. A.R. Pittaway - Sphingidae of the Western Palaearctic, *Acherontia* (Laspeyres). <http://tpittaway.tripod.com/sphinx/list.htm>.
5. R. F. A. Moritz, at al. Chemical Camouflage of the Death's Head Hawkmoth (*Acherontia atropos* L.) in Honeybee Colonies; *Naturwissenschaften* 78, 179–182 (1991).
6. Ole Hertz. Bees for Development - Death's Head Hawk Moth
7. Peter Elshout. Een vreemde eend in de bijt. *Bijenhouden*, januari 2008.